

"החודש הזה לכם" על השימוש בתאריך לועזי

א. שמות י"ב, פסוקים א-ב

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החודש הזה לכם ראש חֲדָשִׁים ראשון הוא לכם לחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה:

ב. רמב"ן על התורה שם

וטעם "החדש הזה לכם ראש חדשים", שימנו אותו ישראל חדש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חדש, כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול, כי בכל עת שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר, ועל כן אין לחדשים שם בתורה, אלא יאמר "בחדש השלישי", ואומר "ויהי בשנה השנית בחדש השני נעלה הענן", "ובחדש השביעי באחד לחודש" וגו', וכן כולם.

וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת במנותינו ממנו אחד בשבת ושני בשבת, כאשר אפרש, כך הזכירה ביציאת מצרים במנותינו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתינו, שאין המנין הזה לשנה, שהרי תחלת שנותינו מתשרי, דכתיב "וחג האסיף תקופת השנה", וכתיב "בצאת השנה", אם כן כשנקרא לחדש ניסן ראשון ולתשרי שביעי, פתרונו ראשון לגאולה ושביעי אליה. וזה טעם ראשון הוא לכם, שאיננו ראשון בשנה, אבל הוא ראשון לכם, שנקרא לו לזכרון גאולתינו וכבר הזכירו רבותינו זה הענין, ואמרו "שמות חדשים עלו עמנו מבבל" (ירושלמי ר"ה א ב, ב"ר מח ט), כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו, והסבה בזה, כי מתחלה היה מניינם זכר ליציאת מצרים, אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב "ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון", חזרנו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו הש"י. כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים, ולא ימצא רק בספרי נביאי בבל (זכריה א ז, עזרא ו טו, נחמיה א א) ובמגילת אסתר (ג ז). ולכן אמר הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן, כמו הפיל פור הוא הגורל (שם). ועוד היום הגוים בארצות פרס ומדי כך הם קוראים אותם ניסן ותשרי וכלם כמונו. והנה נזכיר בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה.

ג. שו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן קעא

מכתבו קבלתי ובו נשאלתי על דבר מצבה אחת שהעמיד איש בלא רצון הגבאים דחברא קדישא והמצבה ההיא נכתבה בלשון עכו"ם וגם פרט השנה הוא באופן כמו שאומות העולם מונים להנוצרי, ושאל מעלתו אם רשאים להניח המצבה ההיא שם או אם לטוחו בטיט, בפרט מה שכתוב בו הזמן להנוצרי או להשליך את המצבה החוצה...

והנה כל זה כתבתי על גוף הדבר מה ששינו לשון המצבה ללשון לע"ז, אבל מה שפשעו עוד, שכתבו מספר השנים כדרך החדשים ג"כ כלשון לע"ז זה עבירה כפולה ומכופלת דמספר החדשים שלהם אינם מכוונים למספר בני ישראל, ומה שסיימו כמספר השנים למספר הנוצרי, לדעתי זה איסור דאורייתא שהרי בתורה בפ' משפטים נאמר "ושם אלהים אחרים לא תזכירו"... דנהי דתזכירו היינו בפה או בכתב לפי מה שכתב המנחת חינוך, מכל מקום, כיון דע"י המנין עולה על הזכרון מחשבה נראה דאסור, דזיל בתר טעמא...

וא"כ בני אדם ההולכים על הקברים וקוראים מה שכתוב שם על גבי המצבה ההיא גורמים לכמה עבירות, ואם כן דבר שגורם עבירה ודאי ראוי להשליך החוצה... כן נראה לפי ענ"ד פשוט שכבוד המת הזה וכבוד שאר המתים אם אפשר להוציא אותה החוצה מה טוב, ולכל הפחות להטיח את המצבה בטיט הדבוק מאוד ואינו נופל.

ד. שו"ת יפה ללב יורה דעה סימן קעח אות ג

כתב יד אדם מישראל שחותם בו ישראל לא יכתוב בו זמן שנוהגים הגויים משום "ובחוקתיהם לא תלכו", ואיתא (ונמצא) בפסיקתא פרשת בלק בפירוש: "ובגויים לא יתחשב – כי אין ישראל מחשבוני של גויים", עד כאן. אע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר.

ה. חתם סופר תורת משה על פרשת בא

אנו מונים לבריאת העולם ולא כאותם חדשים מקרוב באו שכותבים בריש מגילתא (בראש הכתב) מנין לידת משיח הנוצרי, וכותב וחותם עליה שאין לו חלק באלקי ישראל, אוי להם כי גמלו לנפשם רעה. בתורת ה' מאסו, וחכמת מה להם.

ו. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ג - יורה דעה סימן ט

נשאלתי אודות הכותבים אגרות ומכתבים לחבריהם, וכותבים התאריך למנין הנוצרים, אם יש למחות בידיהם משום ובחוקותיהם לא תלכו. או אין בזה איסור גמור מן הדין.

(א) בטרם תחיל האר"ש / הארש / אבא העיר והיתה לבאר כי אין הדבר ברוך כלל שמנין הנוצרים הוא ללידת ישוע הנוצרי יש"ו. שהרי לפי מה שכתבו רז"ל בסוטה (מז) ובסנהדרין (קז:), יש"ו היה חי בזמנו של יהושע בן פרחיה, אשר דחאו בשתי ידים. [ואם כי הושמטו דרז"ל אלו מהש"ס מאימת הצנזורא, נדפסו בשלימות בספר קבוצת ההשמטות (קראקא תרנ"ד). ע"ש]. ותלמידי יהושע בן פרחיה הם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. ותלמידיהם שמעיה ואבטליון. ותלמידיהם הלל ושמאי (פ"ק דאבות וחגיגה טז) והלל נהג נשיאותו לפני חורבן הבית ק' שנה. (שבת טו). והחרבן היה בשנת ג"א תתכ"ח. וכמה שכתוב בע"ז (ט): ובפירוש רש"י והר"ח שם, שבשנת ד' אלפים מלאו קע"ב שנים לאחר החרבן. וכ"ה בתוס' שם. והיא שנת ס"ט למספרם. (וכידוע שיש להחסיר מנין חיים ממנין הנוצרים לדעת שנת החורבן.) נמצא שהרבה שנים לפני תחלת מספרם כבר מת יש"ו.

(ב) ומעתה הבא נבא לנ"ד, כי נראה שאם כותבי התאריך הלוועזי אינם חושבים בכוונה מכוונת שמנין זה ללידת אותו האיש, רק לפי שכן נוהגים העולם הבקיאים יותר בתאריך האזרחי, (ובפרט במקומות שגם משרדי הממשלה מונים למספר הנוצרים.) אין בזה איסור משום ובחוקתיהם לא תלכו. הואיל ובאמת דעת רז"ל היא שאין מספרם מתאים ללידת ישו הנוצרי, וטעות הוא ביד החושבים כן. ואף אם תמצי למימר (אם תוכל לומר) שהואיל ונראה שכוונת הנוצרים במספרם זה היא ללידת אותו האיש, כל מי שכותב התאריך הלוועזי בטר דידהו אזיל (אחר התפיסה הזו הוא הולך). מכל מקום הואיל ואין כוונתו אלא לכתוב התאריך המפורסם יותר אין בזה איסור משום ובחוקתיהם לא תלכו.

(ג) איברא דחזי הוית (אמנם ראיתי) להגאון מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קעא), שנשאל אודות מי שחקק על מצבה בלעז, וכתב פרט השנה כמו שאומות העולם מונים להנוצרי. ועל זה יצא במחאה נמרצה שהרי בית הקברות הוא כחצר השותפים, ואין רשאי להעמיד שם דבר שחבירו מקפיד עליו. ואיך העיזו להעמיד שם מצבה כזו, בלא רצון הגבאים החברה קדישא.

וכל זה על עצם הדבר ששנו לשון המצבה ללעז, אבל מה שהוסיפו לכתוב מספר השנים כדרך החדשים גם כן בלשון לעז, זוהי עבירה כפולה ומכופלת שמספר החדשים שלהם אינם מכוונים למספר בני ישראל. גם מה שסיימו במספר השנים למספר הנוצרי, לדעתי זהו איסור דאורייתא דכתיב "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", ואמרו חז"ל דמכאן שאסור לומר לחבירו המתן לי בצד ע"ז פלונית. והכי נמי (וגם) המונה למספרם עובר על איסור זה, כיון שע"י המנין עולה על זכרוננו מחשבת איסור. עיין שם. אולם לפי מה שכתוב לעיל שאין חשבון זה מכוון ללידתו של אותו האיש, לפי דעת רז"ל, נראה שאין בזה גם משום ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ובלאו הכי יש להעיר לפי מה שכתב הר"א ממיץ בס' יראים (סי' עה) וז"ל, "ונ"ל שאינו אסור להזכיר אלא שם הניתן לאליל לשם אלהות, שנתנו לו שם דמשמע אלהות, אבל שם הדיוטות כגון כרע בל קרס נבו, אף על פי שעשו אותן אלוהות, מאחר שלא ניתן השם לשם אלהות ואינו נשמע אלהות ואדנות מותר."

(ד) ... וכן ראיתי להגאון מהר"ש איגר באגרתו ששלח להגאב"ד דברעסלוי בלשון אשכנז, וסיים: "פוזנא אחד יוני חמשת אלפים שש מאות ושתיים (תר"ב)". והיא לו נדפסה באגרות סופרים (עמוד סו). וכן עשה מעשה רב הגאון החת"ס באגרתו ששלח אל הממשלה, שנדפסה באגרות סופרים (עמוד קה). שסיים בתאריך הלוועזי: שמונה נובמבר אלף שמונה מאות עשרים ואחת. ואילו היה בזה איסור ממש לא היו כל הרבנים הנ"ל עושים מעשה להקל.

הן אמת כי החת"ס עצמו בדרשותיו בס' תורת משה (פר' בא) בפסוק החודש הזה לכם, כ' וז"ל, "אנו מונים לבריאת עולם ולא כאותם חדשים מקרוב באו שכותבים בריש מגילתא מנין לידת משיח הנוצרי, וכותב וחותם עליה שאין לו חלק באלקי ישראל, אוי להם כי גמלו לנפשם רעה. בתורת ה' מאסו, וחכמת מה להם." עד כאן. אולם נראה שכוונת הגאון ז"ל היתה כלפי המשחיתים המשכילים הסכלים. אשר שינו שמותם ולשונם ומלבושיהם להדמות לעכו"ם. וגם בכתיבתם התאריך הלוועזי טינא היתה בלבם במחשבת זדון. אבל אם יש צורך מסחרי וכדומה לכתיבת התאריך הלוועזי, בשביל פרסום הדבר והכרתו גם למי שאינו בן ברית שפיר דמי. ולכן גם באגרת החת"ס שהיתה מיועדת לשלטונות המכירים אך ורק בתאריך הכללי, הוצרך לכתוב להם לפי מנין הנוצרים.

ולכן אין צורך למחות בהנהגים כן מתוך שיגרא בעלמא. ובפרט בחו"ל. שכל משרדי הממשלה ואילי המסחר והתעשייה מונים למספרם. אך יש להעיר להם שלא יקראו את החודש ינואר החודש הראשון, או פברואר השני. וכו'. וכן בכתיבה. אלא יש לבחור הרע במיעוטו שיקראום בשמותם המפורשים. וכמה שכתב הרמב"ן (פר' בא) וז"ל, "וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים, שימנוהו ישראל חודש הראשון. וכן ממנו ימנו כל החדשים שאחריו שני ושלישי עד תשלום השנה בי"ב חדש וכו'." ע"ש.

(ה) וגם אנכי הרואה בכמה מעשה בית דין שבחו"ל שכותבים התאריך הלועזי המתאים ליום וחדש ושנת התאריך העברי. ולכן העיקר לדינא שאין בזה שום איסור מן הדין. והמקילים בזה יש להם על מי שיסמוכו, אולם מהיות טוב אל תקרי רע, וכל שאין צורך גדול, יש לכתוב החדשים והשנים למספר בני ישראל. ובפרט פה בארצנו הקדושה. וכשיש צורך בדבר טוב לכתוב מלבד למספרם גם לבריאת עולם. והנראה לעניות דעתי כתבתי.

ז. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן ח

א' כתיבת התאריך האזרחי במכתבים ומסמכים ואם כתבוהו בגט. ב' זהירות מלהישבע אפילו על האמת, ושאין להשביע עדים בדרך כלל. תשובה לחלק א'. והנה ה"יביע אומר" שם מציע כשכותבים לפי מנינים להזכיר במפורש שמות החדשים שלהם ולא לכתוב בספירה של החדש הראשון או השני וכו', ואני כתבתי לו דלפי דעתי להזכיר במפורש שמות החדשים שלהם הוא יותר גרוע כי כפי ששמעתי בבירור שמות החדשים שלהם מכוונים לשמות אלילים, ויוצא איפוא שדווקא כשמזכיר במפורש שמות החדשים שלהם אז הוא ליה (יש בו) כמזכיר שם עכו"ם [והערה זאת ממשמשת ובאה גם על ספר גנזי יוסף סי' ק"ו שמביא ג"כ לכתוב בכזאת עיין שם]. ולכן עדיפא יותר שיכתוב בסתם במספרים השנה והחדש שלהם, ויזהר שלא להזכיר שהוא לספירת הנוצרים כגון לסיים בלשון לספה"נ, או יותר טוב שיסיים בלשון למה"נ, ור"ל למנהג הנהוג, דהיינו שזהו המנין אזרחי הנהוג, ומרמז בזה שני דברים, ראשית שבא לאפוקי שאינו מכוון כלל לספירת הנוצרים, ושנית שבא כמתנצל שלא לתופסו כעוזב בזה המנין היהודי כי בהכרח הוא שמשמש במנין זה בהיות שהוא המנין האזרחי המקובל וזקוק לו זה לצרכי מסחר, וכדומה, [וכשכותב למנהג הנהוג הרי הוא ככותב למספרם שמצינו לכמה שכתבו בכזאת, עיין לדוגמא בשו"ת חות יאיר סי' קפ"ד וכן בשו"ת חתם סופר חאה"ע ח"א סי' מ"ג עיין שם].

(א) ואם כי בודאי באין כל צורך ורק לשם חיקוי, אין לכתוב התאריך למנינים, ויש להדר ולהנהיג לכתוב לפי התאריך העברי, דהיינו לבריאת עולם, ולמנין החדשים שלנו, ... אבל כשיש הכרח מסחרי או משרדי ומכש"כ מדיני לכתוב למנינים, על כגון דא לא אמורים תוקף דברי החתם סופר. וזהו הדבר שמצינו לכמה מגדולי הפוסקים בספריהם שכתוב בדברי תשובותיהם התאריך האזרחי ובתוכם גם החתם סופר בעצמו, כמובא בספר יביע אומר שם כי (יא) ועוד זאת נראה לי לומר דאם בסמוך לתאריך האזרחי ידקדק בעצמו לכתוב במפורש גם התאריך העברי בשניו ובחדשיו, אזי באופן כזה לא יהא בדבר גם משום גנאי בהיות דמראה במפורש שאינו מזניח מלמנות למנין ב"י, ורק לשם צורך משרדי וכדומה זקוק הנהו להזכיר גם התאריך האזרחי, וכל כה"ג לא נאמרים בכלל תוקף דברי החתם סופר.

ח. ערעור אזרחי בבית המשפט העליון תיק 280/71

המערער ביקש לחקוק על המצבה שהוקמה על קברו של אביו המנוח את תאריכי לידתו ופטירתו גם לפי הלוח הכללי, אך המשיבה לא הסכימה לכך.

לטענת בא-כוח המערער, סעיף 9 שבטופס "ההוראות לבוני ומזמיני מצבות", אשר גם המערער חתום עליו, ואשר קובע כי התאריכים שעל המצבה יהיו אך ורק לפי הלוח העברי, הינו תנאי מגביל בחוזה אחיד ויש בו משום "קיפוח הלקוחות", ועל-כן היא בטל מעיקרו על-פי חוק החוזים האחידים, תשכ"ד...

לצורך זה פנתה המשיבה לרבנות כדי לקבל את חוות-דעתה בנדון, וחוות-דעת זו ניתנה מפי כבוד הרב הראשי לתל-אביב-יפו כתארו דאז, הרב עובדיה יוסף. בחוות-דעת זו כותב כבוד הרב כי "יש לאסור בהחלט העמדת מצבה בתאריך לועזי, כי יש בזה איסור תורה, שנאמר: "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו", שעל-ידי המנין הלוועזי עולה בזכרונו מחשבת מספר שנות לידת הנוצרי".

עם כל הכבוד הראוי לחוות-דעת זו ובלי להיכנס לשאלה באיזו מידה היא מחייבת את המערער או כל מי שרוצה להעמיד מצבה על קברו של קרובו, הרי היא עצמה נושאת נוסף לתאריך העברי, כ' בכסלו תש"ל, גם את התאריך הלוועזי - 30.11.69 - אותו תאריך ממש העלול כדברי חוות-הדעת להעלות בזכרונו את מספר שנות לידת הנוצרי. אם תאריך זה איננו פסול במכתב רשמי של הרבנות הראשית לעיר תל-אביב-יפו, וכפי שכבר הצביע חברי, הוא גם מופיע על כל מסמכי הרבנות, קשה, בכל הכבוד. להתייחס לחוות-דעת זו כאל סוף פסוק בעניין זה. יש לציין עוד, כי כפי שהוכח, מופיעים תאריכים לועזיים בהרבה בתי-קברות בהנהלת חברה קדישא, ואסתפק בכך שאצביע על בתי-העלמין ברחוב טרומפלדור בתל-אביב, בחיפה בצפת. יתר-על-כן: גדולי התורה והאומה הקבורים בתפוצות הגולה, נקברו במקומות קבורה בהם מקובל היה להקים מצבות עם תאריכי לידה ופטירה כלליים.

ואם לא די בכך, הרי המבקר בהר-הרצל בירושלים בו טמונים נבחרים העם ויקירי ישראל, ייווכח במו עיניו כי על מצבותיהם חקוקים גם תאריכי לידתם ופטירתם על-פי הלוח הכללי. עם אלה נמנים קבריהם של בני משפחת חוזה המדינה בנימין זאב הרצל, קבריהם של המנהיגים הציוניים וולפסון, סוקולוב, לוקר, ואחרים.

ברור איפוא, שהטענה כאילו ציון תאריכים כלליים בבתי-קברות יהודיים עלול לפגום בהלכה או לפגוע ברגשותיהם הדתיים של יהודים, היא מחוסרת כל יסוד ומופרכת מעיקרה.

ט. מתוך המאמר "לכבודו של התאריך העברי", הרבנית חנה גודינגר

(דרייפוס)

...ואחרי הדיון ההלכתי, אם נשוב אל הבחירה של הקב"ה לפתוח כך את מערכת היחסים שלו עם עם ישראל, נדמה שנבין שיש בבחירה זו אמירה עמוקה הקובעת שכדי ליצור עם, כדי ליצור אטמוספירה חדשה – צריך מערכת של זמן חדשה. (ובהנגדה כך הראתה ההיסטוריה של עם ישראל במהלך הדורות: כאשר רצה ירבעם לפלג את הממלכה בספר מלכים הוא בדה חודש מליבו ויצר למעשה שני לוחות שנה, רבן גמליאל מתעקש במשנה שרבי יהושע יקבל את מרותו בעניין קידוש החודש לא כי לא קיבל מחלוקות בהלכה אלא הבין שבנקודה זו לא יכולה להיות מחלוקת כדי לא ליצור שני לוחות שנה, ובתקופת הגאונים כאשר נחלקו בבל וארץ ישראל בשאלת קביעת החודש ובמשך שנתיים חיו לוח שנה נפרד עד שנצחה בבל).

ברמה ההלכתית נדמה שנוכל למצוא פתרונות לשימוש השכיח של כולנו בלוח השנה הלועזי, ובאמת יש בבחירה שלנו להיות חלק מהעולם המודרני ובתוכו לכונן את עבודת ה' שלנו – משהו שכמעט מכריח אותנו לא להיות אדישים לתאריך הלועזי. אך נראה לי שכדאי לחשוב מה המחירים העמוקים שאנחנו משלמים על הבחירה הזו. לוח השנה העברי מכיל בתוכו מערכת שלמה של מועדים וחגים שכאשר אנחנו חיים על פי הלוח הלועזי נוחתת ומתרגשת עלינו כמו בהפתעה. אנחנו ב1 לינואר ומגלים במקרה שמחר חל ראש חודש שבט. אנחנו בעשרים ושבע בנובמבר ואז מגלים שמחר יחול חנוכה וכן הלאה.. השימוש בלוח שנה עברי הופך את המועדים להיות משהו שאיננו חיצוני ומגיע בהפתעה אל תוך החיים שלנו אלא משהו שאנחנו מחכים ומתכוננים לו כי אחרי כ"ט בטבת בהגדרה מגיע ר"ח שבט ובכ' בכסלו אנחנו כבר יודעים בהכרה פנימית שעוד חמישה ימים יגיע חנוכה.